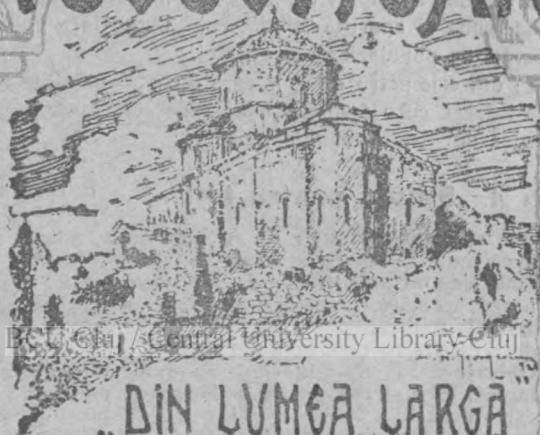

CUNOSTINTE FOLOSITOARE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„DIN LUMEA LARGĂ”

ROMÂNII

DE PESTE

NISTRU

DE

V. HAREA

CĂTRE CITITORI

Singura publicație de popularizare a științei este biblioteca „Cunoștințe Folositoare“, ce apare săptămânal câte un număr sub conducerea *D-lui I. Simionescu*, profesor universitar și membru al Academiei Române.

„Cartea Românească“, dând la lumină această bibliotecă scrisă pe înțelesul tuturor, a umplut un mare gol în publicistica noastră atât de lipsită, până la apariția bibliotecii „Cunoștințe Folositoare“ de orice lucrări de popularizare a științei.

Fiecare din cele patru serii, în care apar „Cunoștințe Folositoare“ cuprinde lucrări cu o anumită natură de cunoștințe, după cum se poate vedea din lista numerelor aparute:

Seria A. „Știința pentru toți“.

- No. 1. **Cum era omul primitiv** de *I. Simionescu*, adică ce înfățișare avea omul în zorii vieții lui.
- „ 2. **Viața omului primitiv** de *I. Simionescu*, adică obiceiurile de hrană, locuință, vânătoare ale aceluiaș strămoș al tuturor.
- „ 3. **Gazurile naturale** de *I. Simionescu*, adică descrierea bogățiilor de acest fel cu care ne-a dăruit natura.
- „ 4. **Albnelo** de *T. A. Bădărău*, sau minunata viață a harnicelor făpturi care strâng pentru noi ceara și miere din potirul fiecărei flori.
- „ 5. **Diabetu, îngrășarea, gălbănirea** de *Dr. Căhănescu*: trei dintre bolile cele mai dese, dar cele mai nebagate în seamă.
- „ 6. **Raze vizibile și invizibile** de *C. V. Gheorghiu*, sau puterea ce ne-o trimete soarele.
- „ 7. **Viața microbilor** de *Dr. I. Gheorghiu*, ființele mici care nu lasă în pace viața omului, din care pricină trebuie să-le cunoaștem, ca să ne putem apăra de ele.
- „ 8. **Furcălele** de *T. A. Bădărău*, sau despre tovarășele albinelor în hărnicie, chibzuință și gospodărie.
- „ 9. **Viața plantelor** de *I. Simionescu*, din care se vede cât de trebuitor este să cunoaștem nevoile acestor ființe pe scama cărora trăim.
- „ 10. **Pasteur** de *C. Moțaș*, o privire generală asupra întregii activități a marelui om de știință.
- „ 12. **Soarele și luna** de *I. Simionescu*, o descriere a celor ce sunt și se petrece în soare și în lună.
- „ 13. **Telefonă fără fir** de *Tr. Lalescu*.
- „ 14. **Porumbell Mesagerul** de *V. Sadoveanu*.
- „ 15. **Planeta Marte** de *Ion Pașa*.
- „ 16. **Dela Omer la Einstein** de *General Sc. Panaitescu*.

Seria C.

No. 14

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE
DIN LUMEA LARGA

ROMÂNII

DE PESTE

NISTRU

DE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

V. HAREA

BUCUREȘTI

Editura „CARTEA ROMÂNEASCĂ” S. A.

Bibl. Univ. Cluj.

Nr. 501 1924

2059

222161

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cap. I.

AȘEZAREA GEOGRAFICĂ A ROMANILOR DE PESTE NISTRU.

Infățișarea generală a hărții etnografice. Românii de peste Nistru ocupă locurile cele mai priincioase agriculturii. Astfel, în primul rând, ei sunt așezați pe malul stâng al Nistrului, dela Movilău la vale. Șirul satelor românești se îngroașe lângă vechiul vad dela Rașcov, și, apoi, devine tot mai larg dela Dubăsari până la Tiraspol, de unde se prelungește, subțiat, până la gura Nistrului. Malul stâng al Nistrului, mai cu seamă dela Dubăsari la vale, se infățișează ca o terasă largă, cu pământ roditor, bun și pentru livezi și pentru vii, ceea ce explică așezarea agricultorului moldovan.

Dacă tragem două linii paralele plecând de la Dubăsari și Tiraspol și având direcția spre N. E., cam în spre orașul Balta și alt punct ceva mai sus de orașul Voznesienc pe Bug, atunci avem o serie de fâșii de-asemeni ocupate cu așezări românești. Aceste așezări sunt în locurile unde se întâlnește pădurea cu câmpia. Iarăși observăm că sunt locuri lesnicioase pentru agricultură: se poate plugări cu mult spor, vitele pot paște în ochiurile de stepă și în poienile mari ale pădurilor, de unde se adună și nutrețul de iarnă, înfărșit, se

cultivă cu ușurință pomii roditori și merge bine albinăritul.

Pe malul stâng al Bugului, asemănător cu al Nistrului, satele românești iarăși sunt așezate de laolaltă. E de însemnat faptul că aceste sate sunt în locurile cele mai bune pentru cultura pământului, căci nu se depărtează mult de malul râului, fiind împrăștiate pe o fâșie îngustă de alungul lui până la întâlnirea cu râul Ingul, lângă Nicolaev: Mai la vale nu se găsesc de loc sate românești, prin stepa și prin bălțile din jurul limanului format de Bug.

Insfârșit, dela Bug înspre răsărit români așijderea ocupă văile mai principale (de ex., la izvoarele râului Ingul și a afluenților săi), precum și fâșii de pământ tot la marginea pădurii, și a câmpiei. Satele românești ajung, bine înțeles tot mai răsirate, până la Nipru și chiar îl trec, astfel că sunt câteva sate românești în jurul Ecaterinoslavului și mai multe sate în regiunile industriale din acest guvernământ. Cel mai depărtat sat spre răsărit e satul Glodoși, la înălțimea Cernăuțului și cam la 150 kilometri dincolo de Nipru.

Numirile satelor sunt, de obicei, neaoș românești. Iată câteva numiri, luate la întâmplare, din diferite părți: Bologani, Očnița, Strâmba, Moșnegi în părțile Rașcovului pe Nistru. Găvănos, Botoșani, Pietros etc., de la Rașcov la vale. Mahala Lunca, Teia, Mălăești între Dubăsari și Tiraspol. Slobozia, Grădinița, Iasca, Moldovanca etc. — dela Tiraspol până la Marea Neagră. Doi-Bani, Căprița, Perișori în regiunea Baltei și Ananiului. Nu mai puțin caracteristice sunt numirile satelor românești în gubernia Ecaterinoslavului, unde avem Glodoși, Șerbani și alte. Tot așa e și cu drumurile. Chiar și rușii, ziceau de ex., „șleahul bacilor” drumului ce duce dela satul Doroțca la Dubăsari.

Ce ne spune felul așezărilor românești. Dacă luăm scama mai bine la felul cum sunt așezați

românii de peste Nistru, vedem că ei au prins locurile cele mai potrivite cu firea românului: ori pe malurile râurilor ori aproape de păduri și la intrare în câmpie. După cum în Moldova orașele cele mari s'au ridicat în văile unde se întâlnește pădurea cu câmpia, tot așa este cu orașele Balta, Ananie și Elisavetgrad („Târgul Elisavetei”) ale românilor transnistrieni. Nu degeaba poezia populară zice: „Codru-i frate cu românul”.

Iar faptul că românii de peste Nistru au putut alege locurile potrivite cu firea lor, după spusele oamenilor cunoscători, dă de bănuț că elementele românești au fost cele dintii care au descălecat aceste părți. În sprijinul presupunerii arătate mai vine și o altă împrejurare: nu se află nici un sat românesc în stepa uscată și puțin roditoare ce se întinde de la stația Razdelinaia spre răsărit. Aceasta înseamnă că românii n'au venit în părțile transnistriene mai târziu, când locurile erau ocupate de alții și când ei ar fi fost siliți să se așeze unde s'ar fi nemerit. În orice caz, românii au venit în locurile acestea înainte de ruși, nemți și bulgari care ocupă părțile mai puțin roditoare, și cel puțin, odată cu ucrainenii, dacă nu mai înainte chiar și decât aceștia.

Cap. II.

ISTORICUL AȘEZĂRII ROMÂNILOR TRANSNISTRIENI.

Părerile istoricilor. La întrebarea: pe ce căi și când au pătruns românii de dincolo de Nistru în locurile ocupate de ei, s'au dat mai multe răspunsuri.

După unii așezările românești din acele părți ar fi colonizări silite făcute de ruși în urma războaielor ce au purtat cu turcii. După alții ar fi colo-

nizări libere; moldovenii ar fi urmat chemarea unor boeri din Moldova, care dobândiseră moșii în aceste părți, sau chiar ar fi fost ispitiți de înlesnirile făcute colonizatorilor de autoritățile rusești. S'a rostit deasemenea părerea că satele de peste Nistru ar putea dată din timpul stăpânirii lui Duca-Vodă (în a doua jumătate a sec. XVII) asupra teritoriului dintre Bug și Nistru, deși acest fapt istoric nu ne lămurește cum au luat ființă așezările românești de dincolo de Bug. Insfârșit, cel puțin unele sate de peste Nistru ar fi din timpul descălecatului Moldovei, când străbunii noștri au ajuns la Nistru și se poate chiar să-l fi trecut.

Scrierile mai multor istorici apărute în timpul din urmă, au dovedit că toate aceste păreri au avut o parte de adevăr, dar nici una nu l'a cuprins întreg.

Expansiunea naturală. La descălecatul Moldovei românii au ajuns, într'un răstimp foarte scurt la Nistru, unde au moștenit dela tătării ce fuseseră înaintea lor aici, câteva vaduri: Cetatea Albă, Tighina și probabil, Hotinul. Dar „vad” însemnează trecătoarea întreagă, deci moldovenii stăpâneau și malul celalt al râului, lângă vad. Pe lângă străjile vadurilor trebuia să se fi întemeiat așezări pasnice de caracter comercial.

Cu toate că pe urmă Podolia, până la Iagorlâc, căzuse în stăpânirea politică a Poloniei, avem fapte precise care arată că Nistrul și după aceasta a rămas, fără întrerupere, râu moldovenesc, iar moldovenii stăpâneau și sate de pe malul stâng al lui.

Legăturile comerciale și politice. Principatul Moldovei totdeauna a căutat să facă cu țările de peste Nistru legături politice și economice. „Caffa din Crimeia, marea colonie geneveză, era apărată de ostași moldoveni și români în genere, pomeniți în socotelile ei; negustorii italieni de-

acolo făceau daruri lui Ștefan..." „Dintre cele trei șleahuri care străbăteau „câmpii pustii” dintre Nistru și Nipru, unul se numia până pe la 1600 „Șleahul moldovenesc...” „Un timp Moldovenii au smuls genevezilor casteiul Lerici, o mică fortăreață la gura Niprului. Și, înșfârșit, erau legați și la Nord, căci altfel, bâlciul de la Liublin n’ar fi fost plin de Moldoveni, și lângă Ostrog, la Ostrokol, vadul nu s’ar fi zis încă multă vreme „bradul basarabesc”. (N. Iorga).

Domnii noștri au încheiat adesea alianțe politice și înțelegeri economice cu regatul Polon, cu hatmanii Ucrainei și chiar cu țarii Moscovei.

Șleahurile erau păzite de cazacii a căror cel dintâi șef „e un client al Domnului Moldovei, — Ostafie Dașcovici, și cel de-al doilea va fi însuși fiul Domniței Marița, celei măritate la Ruși”.

Era firesc ca prisosul de viață economică, de caracter agricol, al Moldovei, care se crease mai ales în timpurile relativ liniștite după 1624, să se reverse tot mai mult peste Nistru.

Legăturile între familia domnească Movilă și alte familii de boeri moldoveni de-o parte, și Polonia de altă parte, fac ca aceste familii boeresti să întemeze sate peste Nistru (de ex., moșia lui Ieremia Movilă la Ustia¹⁾, cea mai bine lucrată în vremea aceia în toată Polonia). Călătorii din acel timp spun că în toată Podolia era vie cu adevărat numai partea de lângă Nistru, unde Românii țineau în stăpânire vadurile și unde era și un târg al Dubăsarilor, adică cei ce „trec cu dubasele după vechiul sistem asiatic al tătarilor”.

Ucraina Moldovenească. În 1679 Duca-Vodă, pe lângă domnia Moldovei, mai capătă de la turci și hatmania Ucrainei, „dându-i-se și buzduganul

¹⁾ Astăzi în Polonia sunt câteva sate și o stație de cale ferată cu acest nume.

acestei țări". Și cronicarul Neculai Costin, arătând mai cu seamă activitatea economică a lui Duca-Vodă, povestește:

„Și tot într'acest an au mers Duca-Vodă la Nemirova (sat căzăcesc lângă Bug) cu Doamna sa și cu genere-său și cu multe gloate¹⁾, și mergând, apoi întorcându-se pe la Soroca, au făcut case domnești, cu beciuri de piatră, la Țigănauca, împotriva Sorociei, peste Nistru, și alte case la Peștere lângă Buh; iară la Nemirova au început a-și face stupi, vaci, oi, pluguri de boi pe la toate târgurile de pe cea parte de Nistru, dară velnița de horilcă, de bere și de altele, cum-păra miere și domnească ce era și ducea la Ucraina de făcea mieduri de vindea, și orică avea în gând să se mute acolo, și era cuvânt între oamenii lui, cum să părăsească Moldova și să se mute cu toată casa lui la Ucraina, și de-acolo să tragă la Moscu”.

E adevărat că domnia lui Duca-Vodă în Ucraina Moldovenească a fost pe scurtă vreme, dar și pe urmă Moldova și-a păstrat vechile drepturi asupra podurilor peste Nistru și asupra capetelor de poduri de cealaltă parte. Astfel e cu Movilău, din fața Otacilor, care rămâne sub stăpânirea Moldovei până la 1812. (I. Nistor).

Viața culturală și religioasă. Dacă până în a doua jum. a sec. XVII se pot urmări numai legăturile noastre politice și economice cu părțile transnistriene, după această dată se adaugă un nou factor: biserica. Ucraina Hanului, partea dintre Nistru și Bug, este alipită mitropoliei de Brăila, împreună cu raialele turcești Izmail, Tighina și Hotin. Mitropolitul Daniil de Brăila se întitulează în 1769: „Mitropolitul Proilarei, al Tomarovei, (Reni)

¹⁾ De-aici se vede că Duca-Vodă a făcut și colonizări.

al Hotinului, al tuturor marginilor Dunării și al Nistrului și a întregii Ucraine a Hanului”.

S'au păstrat 14 copii rusești luate de pe originalele moldovenești (cele mai multe) și grecești ale „gramotelor” date de mitropoliții Brăilei: Daniil, Ioachim și Chiril, precum și de Iacob din Iași, Inochentie din Huși și Amfilohie din Hotin, prin care aceștia numesc preoți în satele de peste Nistru.

Mitropolitul Ioachim vizitează în 1776 satele Balta, Valea Hoțului, Mahala. Mitropolitul Chiril face șase călătorii în această regiune. Episcopul Amfilohie vizitează Molovata în 1779, făcând trei hirotonii.

După binecuvântarea mitropolitului Daniil se construiesc biserici în satele Mahala, Pohrebea, Cucieri (Coșeri) și Demcov. În toată regiunea erau câteva zeci de biserici, ceea ce se vede din faptul că au fost hirotonisiți pentru satele Ucrainei Hanului 27 preoți numai în timpul călătoriilor făcute de mitropolitul Chiril. Cel puțin pe lângă unele din biserici trebuie să fi existat școli, în care preoții și dascălii învățau pe băieți și flăcăi a buchisi și a scrie slovele chirilice căci mulți preoți erau dintre localnici și numai pe un timp scurt se duceau în Moldova ca să deprindă mai bine rânduiala bisericească.

Abia dela 1789, odată cu al doilea războiu rusoturc în timpul domniei Ecaterinei a II-a, găsim mai multe urme istorice după care reese vădit amestecul rușilor în administrația acestor părți. Favoritul Ecaterinei, Potemkin, care era și comandantul suprem al oștilor rusești vroia să reînființeze imperiul greco-bisantin, distrugând mai întâiu Turcia. Pentru ușurarea comunicațiilor și pentru a pune stăpânire pe Marea Neagră, trebuia să aducă la o stare economică mai ridicată părțile de lângă malul nordic al Mării. Trebuia colonizată

stepa pustie ce se întindea în părțile acestea, trebuia să se dea o administrație așezărilor ce se găseau de-acum prin partea locurilor și să se dea un imbold mai puternic pentru viața economică, ceiace s'a făcut mai pe urmă prin întemeierea portului Odesa. Dar populația ce se găsea în acest timp în stepă, — și mai ales în partea ei dintre Nistru și Nipru, — această populație în cea mai mare parte era moldovenească. După cercetările profesorului basarăbean, I. Frațiman, în acest timp se găseau acolo următoarele sate cu populația curat moldovenească sau amestecată cu ucraineni, mult mai puțini, însă, la număr: Molovata cu biserica din 1761, Doroțca, cu biserica din 1768, Mahala, biserica din 1770, Coșeri, bis. din 1772, Butur, bis. 1773, orașul Ananie, biserica de piatră din 1774, satele Carahan și Iasca, bisericile din timpul turcilor, orașul Dubăsari, biserica de lemn, satele, Teia, Speia, Târnauca (lângă Tiraspol), cu biserici din timpul turcilor; deasemeni satele Tașlăca-Uscat, Goeni, Grădinița; Șipca, Lunca, Tocmageia, Ciubărciu, Păsăței (cu mănăstirea Păsătel în apropiere, pe urmă desființată), Ponoară, Valea-Hoțului Pârâta, cu anuimislul semnat de mitropolitul Ioachim Proilav), Ocna, Doi-Bani, Mălăești, Hlinoaia, S'obozia (până la ruși se numia Ruia), Handrabur, Sucieia (azi Tiraspolul), Brașovanânca, Tașlac, Caracaș și Nezavertailovca, a căror biserici, în cea mai mare parte, datează din timpul când regiunea a fost sub păstoria mitropoliților de Brăila.

Transnistriana sub oblăduirea Rusiei. După tratatul de pace din 1791, Ucraina Hanului revine Rusiei. Autoritățile rusești moștenind o populație, deși rară, dar cu anumite trebuințe culturale, caută să dea aceștei provincii o organizație administrativă și să-i ridice viața culturală. Din punctul de vedere bisericesc provincia, numită

de ruși „Ociacovscaia oblasti” este alipită la episcopia Ecaterinoslavului. Se înființează patru protopopii și o administrație duhovnicească (un fel de consistoriu bisericesc) la Dubăsari. Tot acolo se înființează o tipografie „grecească, rusească și moldovenească,” pusă sub conducerea „protopopului moldovenesc” Mihail Strelbișchi. (I. Frațiman).

După 1812, regiunea Ociacovului e dată sub ocârmuirea duhovnicească a mitropolitului Gavriil Banulescu Boșoni conform recomandării sinodului Moldovei, Țării Românești și al Basarabiei. După moartea lui Gavriil, care după 1812 rămăsese în Rusia cu titlul de „mitropolit al Chișinăului și Hotinului,” regiunea Ociacovului a fost administrată de urmașul său la eparhia Chișinăului, arhiepiscopul Dimitrie Sulima, până la 1857, când se înființează episcopia Hersonului cu scaunul episcopal de Odesa, căreia îi revine și această regiune.

Colonizările rusești. Deoarece la preluarea provinciei de ruși ea a fost puțin populată, aceștia fac planuri s'o colonizeze cu moldoveni și s'o aducă în stare de înflorire economică, dându-i pentru o vreme, chiar denumirea de „Moldova Nouă”. Indeplinindu-se voința Ecaterinei a II-a, s'au dat pământuri „cu plăcută preferință” și boierilor moldoveni, care primiseră supușenia rusă. Dar li s'a pus condiția de a coloniza moșiile obținute. Iată o listă a colonizatorilor, din cea publicată de d-l I. Frațiman.

1. Prințul Deleanu-Cantacuzino, a primit 50.000 deseatine¹⁾ pe râul Iagorlâc, fondând satul (azi orașeul) Cantacuzinăuca, cu 512 suflete.

2. Scarlat Sturdza — 12 000 deseatine, pe Iagorlâc, fondează un sat de 297 suflete.

¹⁾ Deseatina = 1,093 ha.

3. Brigadierul Catargi — 24.000 deseatine pe Cuialnuc-Mic și pe Valea Porcului, întemeiază două sate (unul Catargino).

4. Filodor, consilier de stat — 4.700 deseatine pe râul Cuciurhan, întemeiază un sat de 135 suflete.

5. E. Balaș — 18.763 deseatine între râulețele Cuciurhan și Baraboiu, — fondează satul Balașenca.

6. Macarescu, consilier de colegiu — 17.850 deseatine, întemeiază un sat de 298 suflete.

7. Cucu, consilier de colegiu, — 6050 deseatine înființează un sat de 284 suflete.

8. Frații Gramatini, — 6000 deseatine (azi există un cătun Gramatcovo).

9. Cherstici — 11.160 deseatine, întemeiază două sate (azi există un sățucean Cherstinăuca).

Se înțelege că aceștia luau cu dânsii oameni din Moldova, unde unii din ei avuseser moșii. De pildă, Măcăreștii aveau moșii chiar în jud Orhei, aproape de Nistru.

Aceste sunt colonizări libere. Ele au avut loc numai în regiunea dintre Nistru și Bug. Dar mai înainte de estinderea Rusiei până la Nistru, în timpul războaielor cu turcii, rușii adesea au ridicat sate întregi din Moldova și le-au mutat în Rusia. Astfel, cronicarul Niculce spune că „oamenii erau duși și cu vitele lor” La purcesul lui Minih¹⁾ trimis'au de au robit mulți oameni din ținutul Hotinului și de pe marginea Cernăuților și i-au trecut cu femeii cu copii la Mosc, și-i împărția pe oameni ca pre dobitoace, unii lua bărbații, alții femeile, alții copii. Bogate și multe lacrimi era, cât se auzia glasurile la cer”.

Apoi, după 1792, „cât s'au scurs oștile (rusești) ele au adus atâta lume, încât se spunea că au fost așezate acolo „două treimi din locuitorii Mol-

După războiul din 1739.

dovei". Era vorba să li se dea și autonomie". — când se dăduse și nume de „Moldova-Nouă, de care s'a vorbit mai sus.

Se pare că acestor colonizări forțate își datoresc existența satelor de dincolo de Bug și Nipru. Dar trebuie să notăm că numirea de „roate", „adeacă companii (de la I-XII), ce o au unele sate românești de-acolo, nu poate fi luată ca o întărire a acestei presupunerii. Această numire s'ar putea datori încercării mai târzii de a da satelor din Noua Rusie o organizare militară.

Opera de colonizare, mai puțin intensivă (însă în ce privește elementele din principatele românești, continuă și în prima jumătate a sec. XIX, când se dă precădere nemților, bulgarilor și sârbilor. Sunt urme că au fost atrași coloniști ardeleni, români (în afară de „cazaci" și „mocanii", care adesea treceau Nistrul, fără a se așeza definitiv în Rusia). Însfârșit, în Crimeia și azi există colonii de ciobani ardeleni.

Cap. III.

NUMARUL ROMÂNILOR TRANSNISTRINI.

Cum trebuie privită chestiunea. S'au dat diferite cifre pentru a arăta numărul și importanța românilor de peste Nistru. Unii au pretins că sunt peste 800 mii (Șt. Ciobanu), alții au zis că sunt chiar mai mulți decât un milion, (A. Nour) de unde se făcea încheerea că e o crimă din partea acelor cu răspundere părăsirea acestui grup românesc și dezinteresarea totală față de el. (A. Nour). Dar de-ar fi numai o sută de mii, și chiar mai puțin, încă am avea o datorie culturală față de această ramură a neamului nostru. Astfel că dacă ne interesăm totuși de numărul lor, o

facem mai întâi pentru a găsi adevărul, și, în al doilea rând pentru a vedea cât de mari trebuie să fie jertfele noastre pentru ca frații transnistrieni să poată începe și desfășura o activitate culturală a lor proprie.

Statistica din 1897. După statistica oficială rusă din 1897 sunt, sub rubrica „Numărul Moldovenilor (românilor)“:

Pentru Gubernia Herson	147.118.
„ „ Podolia	26.461.
„ „ Ecaterinoslav	8.453.
„ „ Taurida (Crimea)	<u>2.895.</u>
Total	184.927.

Dar în subtitlul rubricii moldovenilor se spune: „Persoanele care au răspuns la recensământ în limba natală”. Din capul locului se vede intenția de a ascunde numărul adevărat al românilor, căci foarte mulți moldoveni de peste Nistru știu rusește, (sau, în tofcazul, dialectul ruteny din localitate, deci la recensământ moldovenii au putut să nu răspundă în limba natală, mai cu seamă că nici n’au fos întrebați de ce neam sunt. Tot așa s’a făcut statistica și în Basarabia, unde rușii au falsificat adevărul, micșorând numărul populației de baștină aproape cu o treime. Dacă presupunem că acelaș lucru s’a făcut și peste Nistru, atunci obținem 277.390 români pentru anul 1897. În anul 1923, socotind creșterea anuală a populației, care la români e de 16 la mie, ar trebui să fie peste 440 mii. Dincolo de Nistru rușii au putut să ascundă numărul adevărat al românilor într’o măsură mult mai mare decât în Basarabia, unde majoritatea țărănimei moldovenești nu știe măcar o vorbă rusească. Aceasta se adeverește prin alte date.

Statistica din 1834. Această statistică ne arată că în 1897 s’a făcut o falsificare prea grosolană

cu privire la românii din Ecaterinoslav. Astfel, după ea erau în 1834,

In Basarabia	406.182 români
„ Herson	75.000
„ Podolia	7.427
„ Ecaterinoslav	9.758

In 1914, această populație trebuia să fie de patru ori mai numeroasă, adică.

In Basarabia	1.624.000
„ Herson	300.000
„ Podolia	30.000
„ Ecaterinoslav	40.000

Adaogându-se cei din Taurida, ar trebui să fie, pentru 1914 — 15 la 380 mii români transnistrieni. Dar această statistică greșeste față de Basarabia cu 10%. Tot așa trebuie să fie și pentru celelalte gubernii. Corectând datele de mai sus obținem aproape 420 mii, ceia ce pentru 1923 dă peste 465 mii.

Din această statistică se vede că este exagerat de mic numărul românilor arătat de ruși în 1897 pentru Herson și Ecaterinoslav. Dar și statistica din 1834 e numai mai aproape de adevăr, nu este însă cea adevărată. Astfel, ea arată pentru Podolia numai 7 mii de români, pe când pentru Ecaterinoslav sunt date aproape 10 mii. Dar din istoricul românilor transnistrieni am văzut că Moldova a avut cele mai multe și cele mai vechi legături politice și economice tocmai cu Podolia.

Alte izvoare. Corectări. Dacă folosim și alte izvoare putem să ne apropiem încă mai mult de adevăr. Astfel, după hărțile etnografice, în jud. Balta moldovenii ocupă o întindere de cel

puțin 20% din suprafața totală. În acest județ, în localitățile cu numiri moldovenești se află peste 100 mii de locuitori. Nu este exagerat deci, când socotim că în acest județ sunt aproximativ 75 mii de români. Mai puțin, dar totuși o populație românească destul de numeroasă se află în jud. Olgopol. După dicționarul Enciclopedic Broghaus-Eufron, acolo erau în 1905 peste 20 mii, deci acuma peste 25 mii. În celelalte județe, iarăși este o populație însemnată, deși statistica din 1897 nu-o arată de loc, sau numai cu zeci și sute. Harta etnografică de A. Nour arată mai multe sate moldovenești în județele Movilău și Iampol vecine cu Basarabia. În aceste două județe autorul hărții are rude, a trăit câțiva ani și, prin urmare e în stare să cunoască locurile. Dar rușii socot acolo câte o sută sau două de moldoveni la județ!

Așa că este aproape de adevăr când admitem 40% de moldoveni pentru Podolia, adică aproximativ 175 mii în 1923. Această cifră se potrivește și cu suprafața ocupată de moldoveni după hărțile etnografice rusești.

În gubernia Herson, după o statistică a zemstvo'ului, se află 272 mii de români în 1900, ceia ce în 1923 formează cifra de peste 400 mii. Nu posedăm alte date statistice despre gubernia Ecaterinoslavului, dar șeful statisticii zemstvo'ului de-acolo mărturisia în 1918, că în regiunile industriale din gubernia numită, majoritatea lucrătorilor sunt moldovenii, care duc o viață foarte grea, sunt fără școală și exploatați fără milă. Câteva sate din jurul orașului Ecaterinoslav sunt moldovenești și se ocupă cu grădinăritul; tot din moldoveni se recrutează acolo cea mai mare parte de servitoare și servitori în oraș. Astfel că cifra de 40 mii moldoveni pentru Ecaterinoslav, care rezultă după statistica din 1834 trebuie

luată ca bună. Insiârșit, în Crimeia, după scrisorile mocanilor de-acolo, sunt vre-o 7.000 de români transilvăneni, care vor acum să se întoarcă în țară, dar din cauza împrejurărilor, până azi nu și-au putut realiza dorința.

În total, așa dar găsim că sunt peste 620 mii de români transnistrieni. E posibil să fie și mai mulți. Mai mult de jumătate de milion de români

nu trebuie uitați. Dacă pe vremuri s'a făcut atâtea jertfe pentru Macedo-români, care sunt despărțiți de noi prin alte grupuri etnice, care vorbesc un dialect deosebit de al nostru, cum putem noi lăsa fără sprijin pe românii transnistrieni, care rostesc dulcele grai moldovenesc și la cari nu s'a stins conștiința că sunt moldoveni!

Cap. IV.

PORTUL, OBICEIURILE, CANTECELE.

Portul. Portul moldovenilor de peste Nistru nu mai are caracterul național. „Din îmbrăcăminte națională a rămas pălăria împodobită cu văzdoage ce o poartă flăcăii ce au să se însoare. (Th. Burada). Bătrânii poartă „șari” la gât, bărbații mai tineri și flăcăii din unele părți poartă brăul roșu, uneori un brău lat cu dungi de diferite culori (bătrânesc), care însă iese din întrebuințare.

Portul femeilor e împrumutat parte de la ucraineni, parte de la bulgarii-coloniști din sudul guberniei Herson. Dar „femeile mai în vârstă în gubernia Hersonului până astăzi poartă în cap turbane înalte acoperite cu naframă albă”, (Șt. Ciobanu) așa cum purtau pe vremuri boeresele noastre și cum și astăzi poartă femeile de la țară din Bucovina, Hotin și alte părți.

Credințele și obiceiurile populare. Credințele datinile și moravurile românilor transistrieni se deosebesc puțin de-ale românilor de pretutindeni, datorită varietăților locale.

„Aceleași obiceiuri la nunți: pețitorii, vorniceii, conacarii, orațiile, ertăciunea, peteala pe capul miresei, cântecul „Taci, mireasă, nu mai plânge”, masa mare, darea cu puștele și altele” (T. Burada). Mai adăugăm și alte obiceiuri de la nuntă, întocmai ca și la românii din alte părți: se dăruiesc cămeșe socriilor mari de către mireasa, se fac și se beau „cinstile miresei”, ca dovadă că s'a purtat cuminte cât a fost fată mare, se face „corabia”, se cântă „Canna Galileii”, se îmbracă pe capul miresei „cârpa”, de către nuna mare etc., etc. Tradițiile ce s'au păstrat la nuntă explică în mare parte și faptul că moldovenii de peste

Nistru nu s'au putut asimila cu neamurile înconjurătoare. Căci atât fetele mari cât și fiicăii nu se îndură să-și ia de mire sau de mireasă pe cineva de alt neam: în cazul acesta nu s'ar putea împlinei obiceiul, n'ar fi o nuntă frumoasă, așa cum trebuie să fie ca să le meargă însurășeilor în bine și în plin toată viața.

Din alte obiceiuri, bocetele la înmormântări, cumetriile la nașteri, serbătorile casei, serbătorile păgâne, fie în legătură cu ciclul serbătorilor creștine a cincizecimei, fie fără această legătură, cum sunt „Iarba verde” Rusaliile, Sânzienii, Sâmedru, Colindele de Crăciun cu florile dalbe și Ler-Doamne, Colinda cu plugușorul de Anul Nou, cu mici deosebiri locale — toate acestea s'au păstrat întocmai ca și la noi. Tot așa povestirile apocrifice sunt așa cum s'au resfrânt în literatura populară română.

Din alte obiceiuri s'a păstrat frăția de cruce, care se obișnuște a se face în ziua de Paște la blăjiniilor. Ciobanii se slujesc de aceleași creștături pe răboj pentru socotelile lor, care s'au păstrat din vechime.

Apoi, aceleași credințe în strigoiu, în descântece, farmece, vrăji; aceleași povești cu balauri, cu zmei, cu lei-paralei, cu feți-frumoși și altele. Aceleași dansuri: hora, numită „de danț”, sau „joc” sârba bulgărească, de brâu, corăbească, mistreanca cunoscută și în Basarabia, hordinca etc.

Toate cântecele populare încep cu obișnuita „frunză verde”. Călătorii cari au întreat pe cântăreții și pe povestitorii de-acolo, dacă nu au învățat cumva cântecele și poveștile lor de la Moldovenii din Moldova, au primit răspunsuri negative. Așa au apucat ei din bătrâni, așa cântă și povestesc ei, așa vor învăța să cânte și să povestească și pe copiii și pe nepoții lor.

Cap. V.

STAREA ECONOMICA.

Ocupațiile moldovenilor din regiunile industriale. De obicei, toți acei care s'au interesat de românii transnistrienii spune că îndelitnicirea lor cea mai de seamă este plugăritul. Dar e și o parte destul de mare a românilor transnistrienii care e silită să ia drunul orașului și să intre în uzină sau să coboare în mină. Risipiți în grupulețe mici prin masa populației ucrainene și ruse din gubernia Ecaterinoslavului și regiunile vecine ale guberniei Hersonului, cu o industrie minieră în plină înflorire, românii din aceste regiuni sunt cei mai expuși rutenizării sau rusificării.

Pierduți în stepa streină, fără să știe cartea poporului dominant, ba vorbind cu greu chiar limba lui, moldovanul din acele părți este mai slab decât alții în lupta pentru viață. Astfel, îi vedem pe moldovenii din aceste părți dând un număr însemnat de lucrători minieri care au o stare materială dintre cele mai proaste. Tot așa e și cu lucrătorii necalificați din porturile și docurile din Odesa, Herson, și chiar Cremenciug. Pretutîndeni acești lucrători, ca și moldovenii ce sunt siliți a se face servitori în Ecaterinoslav, sunt exploatați în chipul cel mai neomenos.

Ciobanii din Crimeia. Cu totul alta e starea materială a românilor din Crimeia, — ardeleni care au ajuns acolo cu turmele lor și au întemeiat câteva sate. Ei stau bine, — au plecat doar din Ardeal ca să capete mai ușor mijloacele de traiu, ca să găsească locuri de pășunat mai bune și n'au pornit de-acasă, cu turmele lor, cu tot, fără a ști încotro merg. Mai toți știu carte, sunt conștienți de naționalitatea lor și acum câțiva ani, când erau legături poștale cu Crimeia, foile

românești din Ardeal, cum și „Cuvântul Moldovenesc” din Chișinău au avut zeci de abonați printre românii aceștia. Dealtfel, ei nici nu sunt supuși ruși și acuma se gândesc mereu la repatriere.

Românii dintre Nistru și Bug, și cei de pe malul stâng al Bugului au o stare relativ bună. Măzili, rezeși și țărani — ca și cei din Basarabia, românii transnistrieni întrec în bunăstare chiar pe basarabeni. Ei au pământ arabil îndeajuns pentru gospodăriile lor: rari sunt gospodăriile cu mai puțin de 5 — 6 hectare de pământ. Sămână mult grâu și ovăz, de-asemeni și popușoiu, a cărui cultură de la dâșii au împrumutat-o și ucrainenii și coloniștii nemți din acele părți. Cultura pământului se face mult mai îngrijită decât în Basarabia, fără a mai vorbi de Moldova. Mai cu seamă s'a îmbunătățit plugăritul în satele moldovenesti vecine cu coloniile nemțești. La sămănat și la cosit, precum și la trier se întrebuințează mașine, lucru la care sunt nevoiți și de faptul că în acele sate moldovenii au mult pământ, între 20—50 hectare de gospodar. Ca putere de tracțiune se întrebuințează mai mult caii și mai rar boii. Se țin mulți porci deasemeni și oi multe.

Pe malul stâng al Nistrului cultura pământului se face însă aproape ca și în Basarabia, mai mult pentru trebuințele casei, deoarece produsele de vânzare aici sunt fructele și vinul. Intre altele, șinguri moldovenii sunt aceia care cultivă vița de vie în transnistriana. Celelalte neamuri conlocuitoare încă n'au împrumutat de la dâșii această cultură. Dar în anii din urmă această ramură a gospodăriei sătești a fost lovită de felurite boli.

Gospodăria, casa și interiorul ei. În general, țăranii moldoveni de peste malul stâng al Nistru-

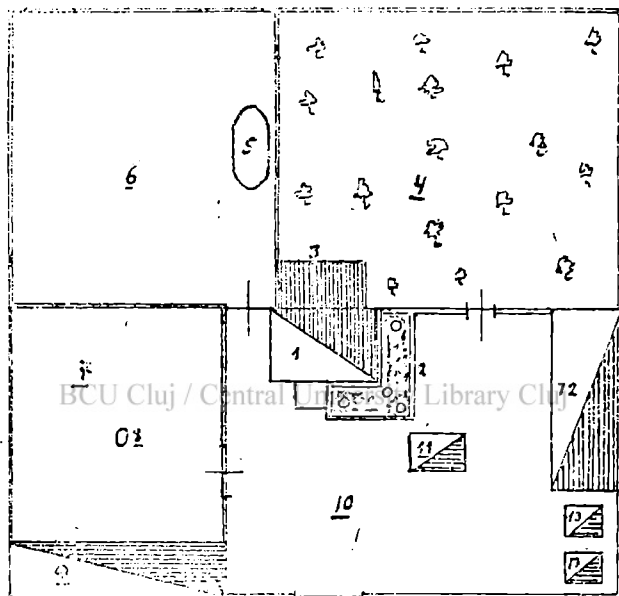
lui, la fel cu cei de pe malul drept, din Basarabia, au câte o „grădină în vale”, chiar lângă mal, și alta „în deal”, iar la mijloc, pe povârnișul malului, sunt așezate gospodăriile lor. Cum, însă, moldovanul nu poate trăi fără umbră la casă, fiecare gospodar de-aici are o mică grădină de pomi și lângă casă. Firește că această grădină e cu mult mai mică decât livezile ce înconjoară casele moldovenilor în acele sate care nu sunt așezate pe mal și unde „grădina” cuprinde un loc destul de mare (dela $\frac{1}{4}$ până la $1\frac{1}{2}$ —2 ha.), astfel că satul întreg apare ca o livadă.

Casele din satele moldovenești de peste Nistru sunt făcute, de cele mai multe ori, din „coțileț”, adică cărămizi mari, nearse. Mai rar se fac case din lemn lipite cu lut, ca în regiunile cu păduri. Iar pe malul Nistrului, casele se construiesc din piatră, ca și magaziiile și zidurile din jurul ogrăzii și grădinii. Pe lângă casă sunt magazii, poeți pentru vite, cotețe pentru porci și păsări, un beciu sau zemnic, două țarcuri — pentru vite și pentru nutreț.

Împrejurul casei sau dintr-o parte a ei se face adesea câte o florărie, mai ales dacă gospodarul are fete mari. Pretutindeni casele „au prispe de jur împrejur, ferestrele lor sunt, cea mai mare parte, împodobite pe dinafară cu brâu de pu-chiței, roș, galbăn, negru și alte culori”. Împărțirea caselor înlăuntru e ca și cea a sătenilor români în general. Casele mai nouă se fac cu tinda mai mică, „cămăruță” în fundul ei, care slujește drept „cuhnie”, adică bucătărie, apoi „cămara din față” și „casa cea mare”. Uneori, mai rar însă, sunt case cu trei despărțuri și cu bucătăria aparte, lipită din partea din jos a casei, sau din urmă. Alteori acest adaos, numindu-se „cladânca”, — cuvânt împrumutat dela ruși, — slujește pentru pastrarea hamurilor și uneltelor mici

de gospodărie, pentru lemne de vreme rea și alte trebuințe.

Înlăuntrul casei sunt aceleași lavițe („laițe”) acoperite cu „așternuțele”; acelaș cuptor în că-

Schița unei gospodării românești de pe malul stâng al Nistrului.

1. Casa cu cerdac; 2. Florăria; 3. Soproșul, numit „clăduca”; 4. Grădina; 5. Ceșul pentru popușoi; 6. Tărcul pentru oi; 7. Tărcul pentru vite; 8. Ieslele pentru vite, care se mută din loc în loc; 9. Piețuț pentru vite; 10. Ograda; 11. Beciul sau Zemnița; 12. Magazie pentru pâine, trăsuri, bulcaie etc.; 13. Cetele pentru porci, găini etc.

Se înțelege dela sine că situația și distanța dintre diferite părți din gospodărie variază după împrejurări și mărimea locului.

mară, aceleaș războaie pe păreți în casa mare, pe când cele ce sunt zestrea fetelor stau în teanc. Flori de busuioc sau văzdoagă pe grinda odăii,

ungherul dinspre răsărit, împodobit cu icoane și cu prosoape atârinate în jurul lor. Ca și în Basarabia, românca de peste Nistru își face singură lucrurile din casă, cu toate că-și ajută bărbatul la munca câmpului și îngrijește de gospodărie, de vite și de păsări.

Starea materială bună de înainte de războiu se resfrânge și asupra înfățișării exterioare a moldovenilor de peste Nistru. De statură mijlocie, ei sunt bine legați, frumoși, cu trăsăturile regulate ale feței. În Rusia erau buni soldați și se recrutau mai mult pentru cavalerie și guarda imperială. (Șt. Ciohanu). Au un caracter tare, sunt energici plini de inițiativă, — însușiri, probabil moștenite dela cei dintâi descălecători ai acelor părți, care nu erau oameni de rând, căci nu orice plugar poate părăsi locul unde s'a născut ca să caute locuri mai bune și să dureze o viață nouă.

Acum românii transnistrieni o duc mai greu, din pricina vieții neliniștite de-acolo, și unuți din ei, nu numai intelectuali ci și țărani, se refugiază în Basarabia.

Cap. VI.

STAREA CULTURALĂ.

Analfabetismul. Starea culturală a românilor de peste Nistru ar trebui să pue pe gânduri pe orice bun român. După statistica rusă din 1897, în gubernia Herson, la moldoveni sunt 7,80% știutori de carte. Peste 920% de analfabeți!

În Podolia, lucrurile stau și mai slabe. Acolo sunt numai 50% știutori de carte, deci 950% de moldoveni analfabeți! Despre cei din Ecaterinoslav nu avem date, dar din povestirea cumpătimitoare a șefului statisticei dela zemstvo'ul

de-acolo ne putem închipui în ce stare grozavă, nu numai materială ci și culturală, se află moldovenii de-acolo.

Dar, îndeobște, trebuie să reducem și mai mult numărul știutorilor de carte, căci ceia ce se învață în școală streină se uită repede.

Intelectualii, Rusificarea. Încă mai rău stau moldovenii de peste Nistru cu numărul intelectualilor. După statistica din 1897, numărul moldovenilor din Herson care au isprăvit școala primară și au mers mai departe, la o școală secundară, este de 668.

Bineînțeles că trebuie să fie mult mai mulți intelectuali formați mai ales dela 1897 încoace, dar mai toți aceștia sunt complect rusificați. Aceasta e potrivit cu politica de rusificare a autorităților rusești, prin care se atrag elementele mai răsărite din popor, iar masa mare a poporului este lăsat în deplina întunecime. Astfel din satele moldovenești transnistriene au ieșit o mulțime de familii cunoscute în sudul Rusiei și unele chiar în Rusia întregă. De pildă: Galaganii (Pavel Galagan întemeind în Odesa un liceu ce-i purta numele lui, i-a donat o avere de peste trei milioane de ruble), Funducleii, în a căror anintire e numită o stradă din centrul Chievului, apoi Corduneanu, Frunzeti, Macarescu, Bantâși, Gredescul, care azi este președintele asociației profesorilor universitari din Rusia sovietică.

Rutenizarea, Românizarea. Dar în timp ce intelectualii sunt rusificați, poporul de jos se rutenizează. E drept că moldovenii transnistrieni au conștiința că sunt superiori față de neamurile alături de care locuiesc, și aceasta îi împiedecă mult de a se contopi cu ele. Dar acolo unde sunt în grupuri disparate și mici, sunt supuși unui proces natural de asimilare cu masa înconjurătoare. Aceasta se întâmplă însă și cu ucrainenii

care trăesc în condiții asemănătoare printre moldoveni. Așa că întâlnești pe un Munteanu, un Ungureanu, un Gârneață, vorbind limba ucraineană și spunându-se că e ucrainean; și din potrivă, un Gorodenco, un Litițchi, un Nezavertailo, se spune moldovan și vorbește limba moldovenească, deși trăsăturile feții îl dau de gol.

În ce privește limba, moldovenii au împrumutat o seamă de cuvinte ucrainene, de ex: zaraz = îndată, chirivici, deia ucraineanul cerevici = pantofi, șfartuh = fusta, pe când cuvântul „fusta” la ei nu se întrebuințează de loc. Tot așa și ucrainenii au împrumutat dela moldoveni cuvintele ca stânca, hotar, bădică, măi, bre, etc.

Cu tot împrumutul de cuvinte ucrainene și pe unele locuri tătărești, limba moldovenilor de peste Nistru s'a păstrat curată, aproape de limba cronicarilor noștri. Se întâlnesc chiar cuvinte pe care le găsim numai la cronicari, de ex., sâneț = pușca. (Șt. Ciobanu). Sunt deasemeni cuvinte care se întâlnesc și în satele Bucovinei, de ex., mâneștergură = ștergar, sau cuvinte pe care le întrebuințează numai ardelenii, de ex., „a băinii” în loc de a se scălda sau de a se îmbăia, cum se zice în bazmele noastre.

Dacă mai dăinuiește neamul românesc peste Nistru, și dacă vorbește o limbă moldovenească curată, aceasta se datorește tradițiilor și obiceiurilor populare, firii conservative a poporului de jos. Dar această stare de lucruri nu poate să se prelungească la nesfârșit. Ne-o spune însuși românul transnistrian care se plânge într'un cântec popular:

„Nistrule râu blestemat
 „De când te-am trecut
 „Și am ajuns la Buh
 „De frați m'am înstreinat”.

Instreinarea completă îi amenința pe românii transnistrieni, dacă revoluția rusească, pe lângă alte urmări bune pentru români, n'ar fi avut și urmarea că a trezit din toropeală și această frântură a neamului nostru.

Ei s'au refugiat la mănăstiri, unde au găsit alți păstori sufletești, mai apropiați, mai înțeleși, fiindcă vorbeau aceeași limbă. S'a întâmplat că unii din acești păstori să fie tot atât de ignoranți și superstițioși ca și turma lor, de-aici a urmat nenorocirea. Că așa este, se confirmă și prin faptul că nici o măsură a guvernului rus n'a putut potoli mișcarea și numai revoluția rusă, a fost acel crater prin care s'a răsuflet și vulcanul național de peste Nistru. În adevăr, în 1917 mișcarea a scăzut simțitor, iar după moartea lui Inochentie ea aproape a încetat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cap. VII.

MIȘCAREA NAȚIONALĂ DE DUPĂ 1917.

Revoluția rusă. Creerea bisericii naționale la transnistrieni. Odată cu revoluția rusă semnele de viață națională iau o înfățișare sănătoasă. Dintii răsună glasurile rari și răslețe ale unor bătrâni înțelepți sau ale unor tineri încercați, care au văzut multe cu prilejul războiului. Pe urmă se naște o adevărată mișcare populară, în care însă intelectualii au un rol activ de îndrumători. Primele semne de trezire au fost tot de natură religioasă: Așa, de ex., țăranul aproape octogenar, Filimon Marian, scrie ziarului „Cuvântul Moldovenesc” din Basarabia în Mai 1917:

„Am de-acum 76 de ani; ca mâine voi muri, da tot nu mă îndur să se stingă moldovenească. De-aceia vă rog și vă poftesc să nu-i uitați nici pe Moldovenii de pe malul Nistrului cel din

stânga, din gubernia Hersonului. Că toate satele pe malul Nistrului sânt moldovenești, da preoții mai mult ruși. Și tare ni-i întuneric cu așa slujire. Foarte ni-i sete de preoți moldoveni și nu-i avem; deși sânt unii Moldoveni, tot rusește citesc. Mă rog să mă bucurați cu vre-un răspuns bun la cererea mea”.

Iar peste o săptămână trimite altă scrisoare:

„Inșă dacă milostivul Dumnezeu ne-ar învrednici pe noi să ne dea un preot moldovan băștinaș, asemenea și un psalt, apoi atunci nouă ni s'ar părè că aceasta este la noi al doilea Paște”.

„Of, Doamne! oare voi ajunge eu să văd această mare bucurie? În greerii mei (creerul) să'ncep câteodată îndoeli, iar câteodată găsesc o deosebită bucurie, crezând că aceasta se poate. Inșă o! dacă acestea toate s'ar înfăptui în fapt!”

Revendicările politice. De altă natură sunt semnele de trezire venite din partea tinerilor și intelectuali și țărani, atunci îmbrăcați în uniformă militară. Astfel, în primăvara anului 1917 studenții moldoveni din Chiev, între care și câțiva transnistrieni, cer unirea tuturor românilor într'un singur stat național.

Vara, în 1917, în timpul trecerii voluntarilor ardeleni prin Chișinău, între alții, îi întâmpină cu o cuvântare înflăcărată și transnistrianul Grigoraș, de peste Bug. Mistic cum era, și-a exprimat credința nestrămutată „că toți românii se vor uni sub acelaș împărat”.

În toamna anului 1917, când se proclamă autonomia Basarabiei de către congresul ostașilor moldoveni, un soldat transnistrian exclamă: „Dar pe noi, fraților, cui ne lăsați? Dacă Dumneavoastră rupeți legăturile cu Rusia, apoi noi atunci vom săpa Nistrului altă albie, ca noi să fim totdeauna nedespărțiți de voi!”

Congresul național din Tiraspol. Congresul ostașilor moldoveni din Basarabia care a proclamat în Octombrie 1917, autonomia acestei provincii, a avut o însemnătate covârșitoare și pentru românii transnistrienii prin faptul că a dat un puternic imbold mișcării lor naționale. În luna Noembrie se formează la Tiraspol un comitet provizoriu de cinci tineri, militari și civili, care face o strigare către populația românească din jud. Tiraspol. Oamenii dela țară sunt rugați să vie la un congres al Moldovenilor care se va ține în luna Decembrie.

Congresul se ține în ziua de 17 Decembrie, cu participarea delegaților din 20 sate și orășele din jud. Tiraspol, cu delegați din partea zemstvo'ului județean, din partea sovietelor locale, din partea Sfatului Țării din Chișinău și cu câțiva ziaristi români dela gazeta „Ardealul”.

La congres se hotărăsc în sens pozitiv toate punctele cuprinse în chemarea la congres: Școala națională, cu alfabetul latin, cu predarea istoriei și limbei române în licee, înființarea caselor de citire naționale. Sfatul Țării este rugat să grăbească deschiderea unei Universități naționale, unde să poată studia și transnistrienii¹⁾. Se cere apoi serviciul religios și predica în limba moldovenească, școală moldovenească de psalți, limba moldovenească în seminarul de preoți din Odesa, un arhieru moldovan pentru transnistrienii cu scaunul episcopal la Tiraspol. Se mai cer judecători moldoveni, traducerea legilor țării în limba poporului, doctori și felceri moldoveni, un orfelinat pentru orfanii de războiu. Într'un cuvânt, un întreg program de politică culturală a fost stabilit în cele două zile de congres.

¹⁾ Această dorință a transnistrienilor a fost satisfăcută mai târziu prin înscrierea la Universitatea din Iași a peste 20 studenți transnistrienii.

N'au fost uitate la congres nici chestiunile politice. S'a alcătuit o listă de candidați pentru alegerile în Rada centrală Ucraineană din Chiev, adică parlamentul republicii Ucrainene, ce luase ființă atunci. S'a pus și chestia unirii cu Basarabia — care până azi și-a păstrat la moldovenii transnistrieni vechiul și adevăratul nume „Moldova”. Răspunsul a fost că să ne soiuđinim (unim) cu frații noștri din Moldova! Oamenii dela țară, — se adresează delegații satelor către solii Sfatu'ui Țării, „sunt trimiși cu aciașă vorbă, să fim cu Dumneavoastră împreună. Cu aiasta ne așteaptă pe noi la sate!”

Adunarea a primit, cu o bucurie nespusă, steagul național din mâinile delegaților Sfatului Țării și la urmă s'a fotografiat la un loc cu oaspeții ei scumpi.

Afirmarea drepturilor românești în Rada Ucraineană. Până la instalarea hatmanului Scoropadschi, adică până la începutul lunii Aprilie 1918, a îndeplinit rolul de parlament Rada centrală; alcătuită în chip vremelnic din delegații diferitelor organizații politice. În acest parlament provizoriu moldovenii au avut doi deputați. Unul din ei, D-l Precul, — care, pe urmă, sub guvernul Scoropadschi, a fost întemnițat, — a cerut autonomia națională personală, în puterea căreia moldovenii de peste Nistru erau să fie recunoscuți ca minoritate etnică și ca persoană morală, cu organizația ei autonomă. Rada Ucraineană admisese acest lucru. Schimbarea de regim, a împiedecat înfăptuirea acestui act politic de cea mai mare însemnătate pentru românii transnistrieni.

Conștiința națională a acestora se manifestă însă, mai cu seamă, în dezbaterile din Rada Ucraineană, prilejuite de Unirea Basarabiei cu regatul Român. Unii din deputații Radei preținseră că această unire e lipsită de bază istorică

și este imorală, de oarece nu ține seama de dreptul Ucrainei asupra celei mai mari părți din teritoriul basarabean, locuit de ucraineni. Deputatul român Dumitrașcu spulberă aceste neadevăruri, amintind ucrainenilor și istoria neamului românesc, dovedind tot odată că mai multe drepturi au românii asupra părților transnistriene, căci sunt mai mulți români între Nistru și Nipru, decât ucraineni în Basarabia.

Activitatea național-culturală. Față de manifestările politice ale românilor transnistrieni, cea ce se făcuse pe terenul cultural era prea puțin. Bibliotecile românești organizate la Chiev, Odesa și Tiraspol, cursuri de istorie, limba și literatura română organizate pe lângă universitățile din Chiev și Odesa pentru studenții basarabeni și transnistrieni — toate aceste aveau în vedere mai mult pe intelectualii. Pentru țărani se începe opera culturală ceva mai târziu, când intelectualii capătă răgaz să se ocupe de asta și când se simt mai pregătiți pentru această operă.

Abia în Mai 1918, pe lângă asociația învățătorilor din jud. Tiraspol se formează secția „moldovenească” din 22 învățători, care cere cu stăruință naționalizarea școlilor primare din satele moldovenești.

Se trimit peste 20 învățători la cursurile naționale de vară din Chișinău și în toamna 1918 se deschid școli românești în peste 10 sate moldovenești, cu cărți școlare aduse din Basarabia. Tot atunci începe organizarea bibliotecelor populare și era pe cale să se organizeze o societate culturală a românilor transnistrieni.

Evenimentele de mai târziu, cum și faptul că cei mai mulți dintre intelectualii moldoveni de peste Nistru s'au arătat dușmănoși față de regimul bolșevic învingător, toate aceste au împiede-

cat ducerea mai departe a muncii pe terenul național-cultural.

Acuma nimic nu se face dincolo de Nistru. Ceii mai mulți cărturari moldoveni de-acolo au trecut Nistrul, venind la noi în țară, unde unii dintre dâșii își desăvârșesc studiile la universitățile noastre. E datoria lor, mulți — puțini câți sunt, să nu uite că locul lor este dincolo de Nistru, că sunt datori să trăească laolaltă cu poporul românesc de acolo și bucuriile și suferințele vieții, căutând totdeauna să-i dea povețe și sprijinul moral și intelectual, pe care masa poporului e în drept să-l ceară dela cărturari ieșiți din rândurile ei.) :

Seria B. „Sfaturi pentru gospodari”

- No. 1. Ingrijirea pasărilor de C. S. Motăș. Dacă s'ar socoti că a pagubă se aduc gospodinelor prin moartea pasărilor de curte, această cărțuie n'ar lipsi din nici o casă de gospodar.
- „ 2. Despre tovărășii de Preot C. Dron, ca leac împotriva spe- culei și a scumpetei.
- „ 3. Despre scarlatină de Dr. I. Gheorghiu, și alte boli care o- moară pe copii, se dau sfaturi folositoare în această cărțuie.
- „ 4. Livada de sămburi de C. Gheorghiu, cum poate să-și o facă fie- care gospodar.
- „ 5. În jurul casei de M. Lupescu, sunt acareturi, cum să și le o- rânduești te învață cărțuia aceasta.
- „ 6. Casa de I. Simionescu, omului e bucuria și mulțumirea lui. Cum s'o faci și cum s'o ții, te învață cărțuia.
- „ 7. Morcovul și alte legume de P. Roșade, sau cum să le cul- tivi ca să culegi mult pe pământ puțin.
- „ 8. Sifilisul de Dr. E. Gheorghiu, este o boală care roade sănă- tatea celor în vârstă ca și a copiilor. Cum să te ferești de ea și cum să te lecuiești îți spune cartea.
- „ 9. Temeiul îmbunătățirii vitelor de Th. Chițoi, stă în cunoașterea și îngrijirea lor.
- „ 10. Votul obștei de A. Gorovei, e acum dreptul tuturor. Cum să-l îndeplinești te învață această cărțuie.
- „ 11. Creșterea porcilor de A. Oescu, e și ușoară, dar și grea. Boli sunt multe. Cărțuia îți arată leacurile și îngrijirile de dat.
- „ 12. Viermii de mătasă de T. A. Bădărău, sunt o bogăție de care nu ținem seamă. Cum să-i creștem și să-i îngrijim se spune în această cărțuie.
- „ 13. Oftica sau tuberculoza de Dr. E. Gheorghiu, este boala cea mai grozavă care ne amenință pe toți.
- „ 14. Pelagra de Prof. V. Babeș, de asemenea bântuie la țară. Trebuie să o cunoaștem.
- „ 15. Alegerea semințelor de C. Lacrățianu, este operația cea mai nelipsită pentru a căpăta rod bun.
- „ 16. Creșterea pasărilor de Prof. C. Motăș, interesează pe orice gospodină.
- „ 17. Rătăcirile bolșeviste de Maior I. Mihai, trebuie stărpită din're noi.
- „ 18. O stupină dintr'un volu de N. Nicolaescu, cine n'ar dori-o? Cum se poate ajunge, stă scris în cărțuie.
- „ 19. Cum se întemeiază o vie de D. M. Cădere, nu mai merge cu obiceiul vechiu; cum trebuie să se facă trebuie de știut.
- „ 20. Răsadnița și Plantele din răsad de V. Săloveanu, ne arată cum se reușește să se cultive legume primăvăratice în balișar și sub giumuri.
- „ 21. Lehozia de dr. E. Gheorghiu ne arată cum trebuie să fie în- grijită femeia înainte de naștere și la naștere.
- „ 22. Mesteșugul voșșifului cu burcenii de Ari. Gorovei
- „ 23. Cum orbim de I. Glovan
- „ 24. Păstrarea cărnei de Porc de G. Gheorghiu.
- „ 25. Călnul de Prof. E. Edrischi.
- „ 26. Doctorul în casă de Dr. O. Apostol.

- No. 27. Cum trebuie să ne hrănim de *E. Severin*
 „ 28. Lămurirea legii dărilor de *Iuliu Pașcu*
 „ 29. Beția de *Dr. Emil Gheorghiu*.
 „ 30. Lămurirea Constituției de *Artur Gorovei*.
 „ 31. Lucruri nefolosite în gospodărie de *I. Simionescu*.

Seria C. „Din lumea largă“.

- No. 1. Ucraina de *G. Năstase*, este țara din spre răsăritul nostru.
 „ 2. Cehoslovacia de *I. Simionescu* este țara tot vecină nouă, care a dovedit încheierea ei prin muncă și hărnicie.
 „ 3. Munții apusei de *M. David*, ne sunt scumpi. În ținutul lor trăiesc Moții vestiți.
 „ 4. Finlanda de *I. Simionescu*, este o țară minunată, căci oamenii au făcut minuni de muncă.
 „ 5. Bucovina de *I. Simionescu*, «veselă grădină», este descrisă cu tot ce are.
 „ 6. Basarabia de *G. Năstase*, care a stat atâta vreme sub Ruși, ne era puțin cunoscută deși dragă. E datoria fiecăruia să cetească această cărțuție.
 „ 7. Dobrogea de *C. Brătescu*, Bulgarii zic că e a lor; cât neadevăr ține această spusă, se poate vedea din cărțuția pomenită.
 „ 8. În spre polul sud de *I. Simionescu*, Muncă și jertfă omenească ce s'au cheltuit pentru a cunoaște această parte de pământ se vede aici.
 „ 9. Olanda de *Ap. D. Culea*, e țara muncii și a minunilor pe care, ea le aduce.
 „ 10. Viața în adâncul mării de *C. Măteș*, era până acum o taină; acum să știe că e tot așa de variată ca și pe pământ.
 „ 11-12. A. Saguna de *I. Luțășcu*.
 „ 13. Către Everest de *I. Simionescu*.
 „ 14. Românii de pe e Nilstru de *V. Harea*.
 „ 15. Ardealul de *I. Simionescu*.

Seria D. „Știință aplicată“.

- No. 1. Fabricarea săpunului de *A. Schorr*, este ușoară. Fiecare gospodină poate să o savârșească. Cum? Cărțuția îi arată.
 „ 2. Motorul Diesel de *Ing. Căselți*, este astăzi întrebuințat pretutindeni.
 „ 3. Industria parfumului de *E. Severin*.
 „ 4-5. Aerul lichid de *Ilie Matei*.
 „ 6. Industria azotului de *L. Caton*.

Toate aceste cărțuții se pot strânge și în volumeșe, fiind paginate în acest scop. Se pot face și abonamente

În fiecare săptămână va apare câte un număr ce cuprinde 32 pagini și se vinde cu 3 lei.

Se pot face abonamente pentru 20 numere, trimițând 50 lei prin mandat postal la Societatea „CARTEA ROMĂNEASCĂ“ – București, Bulevardul Acanemiei, 3.

De vânzare la toate librăriile și depozitari de gazete din țară.